

## **ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

**Доненко Валерій Вікторовіч**

*доктор юридичних наук, професор,  
професор кафедри публічного та приватного права,  
Університет митної справи та фінансів  
м. Дніпро, Україна*

Освіта в сучасному світі постає важливим чинником розвитку людства. Сучасні знання, досягнення, звершення, відкриття є демонстрацією результатів попередньої освітньої діяльності. Стабільність, сталість, прогрес у освітньому середовищі відіграє важливе значення для науково-технічного прогресу, розвитку суспільних відносин, ефективному впровадженню досягнень освіти та науки в практичну площину.

Війна в Україні створила суворі виклики для всіх без виключення сфер життя. Освітній процес під час воєнного стану – виклик для кожного з нас. Попре війну в Україні освітній процес продовжується, здійснюються відповідні заходи організаційного та безпекового характеру для його забезпечення.

Попередні результати впливу війни на вищу освіту в Україні підведені, зокрема, у статті Соколенко О.Л. До факторів впливу віднесено фізичне руйнування інфраструктури установ вищої освіти. Щонайменше 10 університетів було повністю зруйновано і близько 50 пошкоджено (майже 15% усіх українських університетів). Порівняно з 2022 роком фінансування освіти скоротилося на 17%. Є втрати науково-педагогічного потенціалу через значний розрив у заробітній платі між сектором вищої освіти та іншими секторами економіки. Крім того, був великий відтік українських студентів, які мусили залишити Україну. Якщо війна триватиме, то потрібна реалізація програм подвійних дипломів, створення відкритого українського університету, що дозволить студентам завершити навчання, зберігаючи зв'язки з університетом в Україні [1, с. 562].

Повною мірою слід погодитися з такими висновками шановної Соколенко О.Л., які в умовах продовження повномасштабної війни набувають нових проблем та викликів. Це і певне розширення зони окупації, цілеспрямоване руйнування освітніх закладів, зниження кількості абітурієнтів, виїзд за кордон. Злочинне руйнування корпусів Сумського державного університету, яке відбулося 18 серпня 2025 року

є одним із таких прикладів. Війна продовжується, заради майбутніх поколінь, ми маємо покладати спільні зусилля зі збереження освітнього простору в Україні. Вважаю зазначити про необхідність саме збереження людського потенціалу залученого до навчального процесу. Перш за все, це науково-педагогічний склад навчальних закладів, технічний персонал, які забезпечують проведення навчального процесу, студенти, аспіранти які попре складну безпекову ситуацію продовжують навчатися на самих різних формах (он-лайн, оф-лайн, змішаній, дистанційній тощо) організації навчального процесу, навіть перебуваючи за кордоном. Створення адекватних умов для їх навчання є важливим завданням для Міністерства освіти та науки, всіх закладів освіти, всіх освітян. Слід зазначити, що певною мірою до початку повномасштабного вторгнення, навчальні заклади та студенти мали досвід дистанційного навчання, зумовлений епідемією коронавірусу. Сталася ситуація, коли на сьогоднішніх магістерських програмах вчаться студенти, які не мають досвіду навчання в класичних аудиторіях (оф-лайн). Чи вплинуло це на якість їхньої освіти? Безумовно, так. Але зазначені фактори створюють можливості для певних інновацій в організації навчального процесу з одного боку, а з іншого постають певними викликами перед студентами, які мають їх подолати лише за умови власних здібностей, ініціативи, само-організації, прагнення отримання фахових знань та навичок. Цей фактор слід враховувати і на певну перспективу. Якщо в умовах воєнного стану, такий порядок, зумовлений перш за все ситуацією з безпекою учасників освітнього процесу, то в подальшому може слугувати підґрунтям розвитку нових форм організації та проведення навчального процесу. Інші погляди мають формувати сучасні вимоги до лекцій, семінарів та практичних занять, виробничої практики. Співвідношення лекцій з семінарами, практичними та лабораторними заняттями, а самі їх форми та зміст, мають бути принципово іншими продуктами, які забезпечують знання та навички студентів. Спрямованість всіх навчальних програм, предметів має відображати безпекові та оборонні складові національної безпеки держави, не тільки на час війни, але на подальшу перспективу. Ігнорування цього фактору на фоні хибної воєнної доктрини, призвело, свого часу до масового необґрунтованого закриття військових кафедр ВНЗ, пониження початкової військової підготовки шкіл, ліцеїв та коледжів, наслідки чого ми відчуваємо з 2014 року.

Особливої уваги потребує збереження науково-педагогічного персоналу. Значна кількість яких виїхали з постійних міст проживання за кордон, в межах країни, попре все намагаються підтримувати навчальний процес навчальних закладів. Багато з них мають успішні

практики в університетах Європи. Їх досвід слід використати як сьогодні, так і в подальшому для модернізації власного освітнього простору.

Не має бути осторонь, і наукова діяльність через створення інтегрованих тем наукових досліджень з питань національної безпеки та оборони. Основна увага має бути зосереджена на вихованню національної самосвідомості, поваги до національних символів та цінностей, вивченню в контексті сучасних подій з метою формування у молодого покоління почуття гордості за свою країну і відповідальність за її майбутнє.

Слід відмітити, що на рівні дисертаційних досліджень, в наукових публікаціях, матеріалах конференцій фактори безпеки та оборони, знаходять місце переважної більшості наукових робіт. Профільним міністерствам та відомствам слід створювати необхідні умови для обрання, затвердження та проведення відповідного роду наукових досліджень безпекового спрямування. Сформовані під час війни МОН України Пріоритетні завдання з відновлення та розвитку освіти і науки України, є тільки певним орієнтиром для стабілізації освітнього простору та його розвитку задля підвищення довіри до вищої освіти шляхом забезпечення її якості, конкурентоспроможності та інтегрованості в Європейський освітній простір. Основні завдання полягають: 1) запровадження вільної освітньої траєкторії здобувачів та свідомого вибору спеціальності в процесі здобуття освіти; 2) модернізація мережі ЗВО з метою підвищення якості надання освітніх послуг; 3) організація навчання через практичний досвід (навчання на робочому місці) для здобуття освіти за освітньо-професійними програмами; забезпечення мобільності та різноманітних можливостей для кар'єри, що задовольняє потреби економіки у кваліфікованих фахівцях; створення умов для чесного й прозорого вступу до ЗВО; 4) забезпечення диверсифікованого та справедливого державного фінансування здобуття освіти, у т. ч. через систему грантів, що розподіляються за здібностями, та соціальні стипендії для малозабезпечених; 5) модернізація інфраструктури, освітнього простору й навчально-наукового обладнання ЗВО на засадах прозорого конкурсного фінансування та державно-приватного партнерства,

Основні завдання з наукової та інноваційної діяльності під час дії воєнного стану в Україні полягають: 1) відновлення й розвиток мережі дослідницької інфраструктури, що стимулює створення національних наукових центрів, сучасних лабораторій, центрів досконалості та сприяє ефективній інтеграції України в Європейський дослідницький простір; 2) максимальне спрямування досліджень і розробок на розв'язання конкретних наукоємних завдань оборони, безпеки,

економіки та суспільства України; 3) дебіюрократизація й дерегуляція діяльності науковців, оновлення системи оплати праці вчених, яка є конкурентною, багатоканальною, що сприятиме залученню до галузі найкращих фахівців, зокрема молодих учених, та їх поверненню в Україну; 4) формування екосистеми конкурсного державного фінансування наукових досліджень і розробок, яка забезпечує вплив на обороноздатність, відновлення та відбудову України; 5) створення ефективної системи пріоритетних напрямів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності з метою розвитку стратегічних галузей економіки з поступовим переходом на виконання досліджень і розробок у рамках стандартів ЄС [2, с. 42–43].

Для досягнення успіху в подоланні освітніх втрат, зумовлених війною, слід підтримувати зусилля для відновлення та стабілізації всієї системи освіти, що створить умови для зміцнення демократичних інституцій та побудови громадянського суспільства, створення оборонних та безпекових засад для України. Відтак, ключовим фактором у відновленні та подальшому розвитку країни має бути підтримка цих важливих заходів та ініціатив у сфері освіти.

Подолання цих викликів вимагає консолідації зусиль з боку держави, громадян, освітян та світової спільноти, яка підтримує Україну. Впевнений, що в Україні є потенціал для відновлення та модернізації освітньої системи в умовах сучасних викликів.

### **Література:**

1. Соколенко О. Л. Вища освіта крізь призму війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 7. 2023. С. 562–564. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/128>

2. Освіта і наука України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. Київ. 2023file:///C:/Users/%D0%97%D0%A1%D0%A3/Desktop/Inform-analytic.zbirnOsvita.v.umovah.voyennogo.stanuvykl.rozvv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf